

TIO GRAVSTAKET MED TILLHÖRANDE STENSOCKLAR ETAPP 2022

Antikvarisk medverkan vid renovering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad och kommun
Gävleborgs län
2023

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 1088–2022
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen

Tio gravstaket med tillhörande stensocklar Ettapp 2022

Antikvarisk medverkan vid renovering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad och kommun
Gävleborgs län
2023

Rapport 2023:28
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2023

Omslagsbild: GK06 0450 efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson.

Länsmuseet Gävleborg, 2023-09-29.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktreat

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Historik och beskrivning.....	6
Orsaker till åtgärder.....	7
Utförda arbeten	8
Staket.....	8
Stensocklar	9
Avvikelser från beslut	9
Övriga antikvariska iakttagelser.....	9
Foton.....	10
Källor.....	24

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 1088–2022
Länsstyrelsens beslutdatum: 2022-03-16
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2022–69/312
Projektid: september 2022 – september 2023
Platsbesök: 2023-09-29

Antikvarisk medverkan: Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie
Beställare: Kyrkogårdsenheten,
Gävle församling, kontaktperson
Madelené Gyllner

Medverkande firmor: Stensocklar: Pirab AB, Gävle
Staket: GePa Ytbehandling AB,
Gävle

Sammanfattning

Under hösten 2022 påbörjades renovering av tio gravstaket på Gamla kyrkogården i Gävle. Staketen är belägna inom kvarter 5 och kvarter 6. Av de tio gravarna omfattar sju gjutjärnsstaket och tre smidesstaket. Samtliga staket är monterade i stensocklar. Renovering av staket har utförts i etapper under de senaste åren. Metoderna är beprövade och anlidade firmor är väl insatta i tillvägagångssätten och den höga antikvariska nivå som krävs för arbetena.

Renoveringen av staketen har omfattat blästring och ommålning, utförd inne på verkstad. Stensocklarna har justerats innan staketen har återmonterats. Mark- och stenarbetena är utförda av Pirab AB, Gävle. Målningsarbetena är utförda av GePa Ytbehandling AB. Ulrika Olsson från Länsmuseet Gävleborg har varit anlidad för antikvarisk medverkan. Frågor har under projektgången stämts av per e-post. Endast slutbesiktningen är utförd på plats, 2023-09-29.

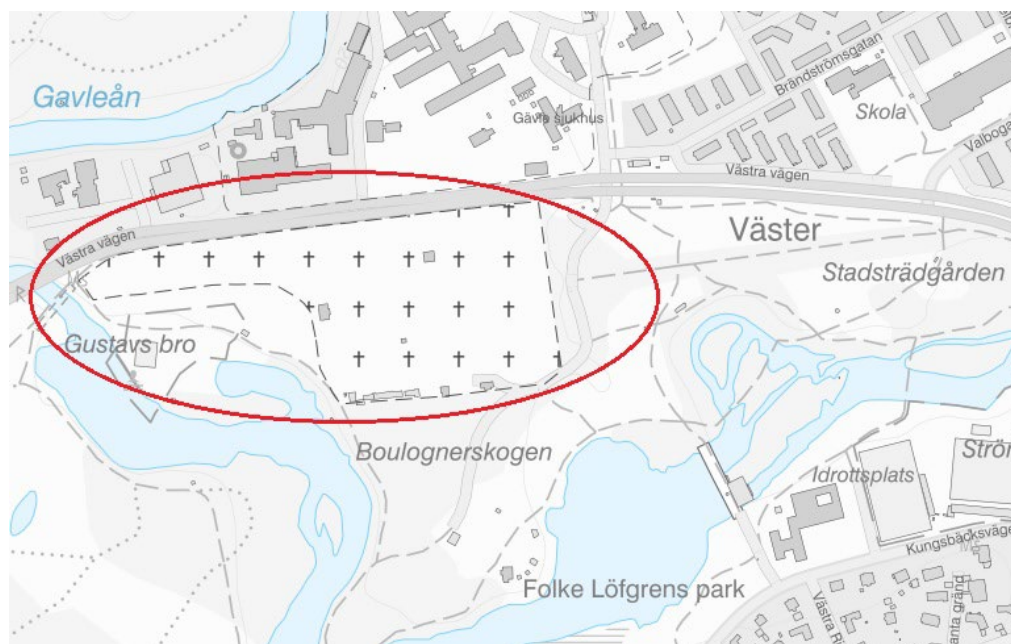
Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg är daterat 2022-03-16, dnr: 1088–2022. Beslutet är lämnat med villkoret att arbetena ska utföras i enlighet med åtgärdsprogrammet upprättat av Pia Haglund, Bjerking, daterat 2014-04-11. I detta program preciseras dock inte målningsbehandlingsens alla moment närmare. Målningsarbetena har under alla år följt anvisningarna i dokumentet *Renovering av gravstaket – Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, som togs fram av Bjerking 2014-04-26, det vill säga en kort tid efter upprättandet av åtgärdsprogrammet. Under augusti 2022 blev antikvarisk sakkunnig kontaktad av Lars Kjellberg från Introteknik AB som saluför färgsystemet som har använts. Kjellberg menade att sättet som målningsbehandlingen hittills utförts på är felaktig. Från etapp 2022 målas därför staketen enligt Introteknik AB's anvisningar och inte längre efter beskrivningen i Bjerking's *Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, 2014-04-29, se mer under rubriken "Övriga antikvariska iakttagelser".

Antikvarisk slutbedömning

Antikvarisk medverkande gör bedömningen att renoveringen av staket och stensocklar har utförts i enlighet med åtgärdsprogrammet som ligger till grund för länsstyrelsens beslut. Samt i enlighet med målningsbeskrivningen från färgfabrikant Lars Kjellberg, Introteknik AB.

Antikvarisk medverkande godkänner de utförda arbetena ur kulturhistorisk synvinkel.

Karta

Figur 1. Gamla kyrkogården i Gävle är inringad. Karta ur Digitala Planarkivet.

Lagskydd

Gravarna på Gamla kyrkogården är skyddade enligt Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

Historik och beskrivning

När Gamla kyrkogården invigdes 1808 hette den naturligtvis inte Gamla kyrkogården utan Nya kyrkogården. Den gamla kyrkogården som låg kring Heliga Trefaldighetskyrkan hade under slutet av 1700-talet börjat bli fullbelagd och efter att Gävle drabbades av en kraftig tyfusepidemi under början av 1800-talet, fattades beslutet att anlägga en ny begravningsplats utanför staden. Vid Västra tullen fanns mark som ansågs lämplig. Den äldsta kyrkogården låg vid nuvarande kvarter 3, där Enneska gravkoret uppfördes ett tiotal år efter invigningen. Det var grosshandlare Per Ennes som 1820 lät bygga gravkoret med tillhörande kapell, till sin familj. 1842 uppfördes ytterligare ett gravkor på kyrkogården, Elfbrinkska gravkoret, som uppfördes av de tre syskonen Per, Ulla och Marie Elfstrand, men som fick sitt namn efter den första personen som begravdes i det, Maries man Olof Elfbrink. I samband med att Elfbrinkska gravkoret uppfördes, anlades även Stora allén, dagens Agnes von Krusenstiernas allé. Allén markerar huvudingången till kyrkogården, den tidigare ingången hade legat mot Västra vägen, rakt ut från Enneska gravkorets norra gavel.

Här finns ytterligare två gravmonument, familjen Garbergs familjegrav från 1826 och familjen Bångs gravmonument från 1850. 1896 uppfördes bårhuset på kyrkogårdens södra del efter ritningar av Erik Alfred Hedin. Funktionen som bårhus har dock upphört sedan flera år. Kyrkogården har utvidgats vid flera tillfällen, senast kring sekelskiftet 1800–1900, då den västra delen utefter Västra vägen tillkom.

Den före detta vaktmästarbostaden invid bårhuset är flyttad till platsen under mitten av 1900-talet och här bodde kyrkogårdsvaktmästare ända in på 1980-talet. Huset är ursprungligen uppfört som banvaktarstuga och sägs ha stått längs Valboåsen. Ekonomibyggnaderna i kyrkogårdens sydvästra del, är uppförda under andra halvan av 1900-talet.

Det var efter invigningen av Skogskyrkogården 1929 som Gamla kyrkogården kom att få sitt nuvarande namn.

På kyrkogården finns sammantaget omkring 9 900 gravar, varav omkring 140 är omgärdade av staket av smide eller gjutjärn. Gravstaketen är tillkomna under olika tidsperioder och av den anledningen varierar utformning och karaktär på dem. Flera staket har märkning med Skoglund & Olson Gefle och Anderssons smidesverkstad Gefle. Övervägande delen av staketen är rikt dekorerade och utsirade, men det förekommer även nyare staket, som har ett enklare utförande.

Kyrkogårdsenheten i Gävle har underhållsansvar för omkring 80–100 av gravarna med staket. Enheten renoverar årligen gravplatser med staket. Arbetena finns beskrivna i antikvariska slutrapporter:

2015: Antikvarisk slutrapport nr 2018:20.

2019: Antikvarisk slutrapport nr 2020:11.

2020: Antikvarisk slutrapport nr 2021:02.

2021: Antikvarisk slutrapport nr 2023:25

Arbetena har utförts i enlighet med åtgärdsförslaget från Bjerking, daterat 2014-04-11 samt utifrån Introteknik AB's målningsbeskrivning, e-post daterad 2022-08-24. Denna e-post är arkiverad ihop med handlingar från aktuell etapp.

Orsaker till åtgärder

De tio berörda gravplatserna hade likvärdig skadebild. Stensocklarna hade sjunkit/fallit ur läge. Sättningarna hade i sin tur orsakat spänningar i smides- och gjutjärnsstaketen som deformerats. På flera gravar var hela staketsektioner loss. På flera håll fanns även mindre delar ur staketen som hade lossnat. I de flesta fall fanns dessa delar kvar inom berörd grav, men på några gravar saknades delar. Staketen hade även skador i form av rostangrepp, flagad och urlakad färg, påväxt av lav samt även bortfall av smides- och gjutjärnsdelar.

Utförda arbeten

De tio gravplatser som åtgärdats inom 2022 års etapp ligger inom kvarter 05 och kvarter 06. Alla de åtgärdade gravplatserna omgärdas av staket av smide eller gjutjärn, som är monterade i stensockel. Inom 2022 års etapp ingick även omläggning av gräsyta till grussyta på fem av de aktuella gravarna. Gravarna hade ursprungligen grusbeläggning och kyrkogårdsenheten önskar med omläggningen återgå till originalgestaltning av markbeläggningen.

De gravplatser vars staket och ramar har renoverats inom 2022 års etapp utgörs av:

GK06 0150 – gjutjärn + omläggning av grus

GK06 0089 - gjutjärn

GK06 0302 – smide + omläggning av grus

GK06 0303 – gjutjärn + omläggning av grus

GK06 0390 - smide

GK06 0450 – smide + omläggning av grus

GK05 0135 - gjutjärn

GK05 0017 – gjutjärn

GK05 0283 - gjutjärn

GK05 0194 – gjutjärn + omläggning av grus

Staket

Samtliga staket har demonterats och åtgärdats på verkstad hos GePa Ytbehandling AB.

Staketen har rengjorts från färg och rost genom mjukblästring. Lagning av staketen har utförts genom varsam svetsning, på i förväg lokalt uppvärmda ytor. Stolpar och staketssektioner har målats med målningssystem från Introteknik AB, enligt anvisningar från Lars Kjellberg, Introteknik AB.

Grundning: Isotrol Klarlack Grund

Mellanstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Slutstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Utdrag från e-postkommunikationen från Lars Kjellberg:

Isoguard Pansar är en järnglimmerpigmenterad oljefärg och ger ett betydligt bättre rostskydd än Isotrol Finisch som dels har 70 i glans och inte ger samma linslängd som Isoguard Pansar. Isoguard Pansar har ca 20 i glans.

Staketstolparna är försedda med rostfri dubb av 12 mm karmstål som svetsats på stolpfoten. Stolparna är monterade i stensocklarna med hydrauliskt kalkbruk av typen Saint-Austier NHL 3,5, 0,2 mm. Staketsektionerna är hopsatta med nya rostfria skruvförband. Gamla förband har borrats ur och ersatts med nya. Delar som skadades vid transport och/eller montering har bättringsmålats på plats.

Stensocklar

Medan staketen har varit demonterade har markarbeten skett på plats vid berörda gravplatser för att justera och säkra upp stensocklarna. Stenarna har märkts upp och demonterats. Ny botten har anordnats genom grus och jordfuktat bruk. Vid återmontering har socklarna lagts så dess överkant ligger cirka 50 mm ovan mark. Stenar som har spruckit har limmats enligt anvisningarna i åtgärdsförslaget, det vill säga osynligt. Kramling av socklarna har utförts på socklarnas insidor med rostfri klammer och infästning enligt anvisningar i förfrågningsunderlaget. Kramling är dold under marknivå.

Avvikelser från beslut

Som nämnts tidigare har årets etapp utförts i enlighet med målningsanvisningar från färgfabrikören, Introteknik AB, inkomna per e-post 2022-08-24. Tidigare etapper har målats enligt de anvisningar som Bjerking AB lämnade i sitt dokument *Gamla kyrkogården, Gävle, Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, 2014-04-29. Det innebär att staketen från och med nu målas enligt:

Grundning: Isotrol Klarlack Grund

Mellanstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Slutstrykning: Isoguard Pansar, svart kulör

Övriga antikvariska iakttagelser

Vid slutbesiktningen noterades en del fraktskador på staketens färgytor. Denna typ av skador uppstår när staketsektioner fraktas innan färgen helt har härdat. Skadorna kommer att åtgärdas på plats. I framtida projekt som inbegriper målning av gjutjärns- och smidesstaket behöver arbetena planeras så att färgen helt hunnit härda på verkstad innan delarna fraktas därifrån. Fraktskador kan alltid uppstå, men med väl härdat färg undviks de värsta.

Vid slutbesiktningen noterades att gravvården GK05 0194 lutar betänkligt framåt. En teori kan vara att bruket i sockeln har börjat vittra. Gravvård med sockel bör åtgärdas.

Foton

Figur 2. GK06 0150 före åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Flera delar hade gått isär och grunden stod lös inne mot staketet. Gravens ursprungliga grusbeläggning har med tiden övergått till gräs. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 3. GK06 0150 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och gravplatsens ursprungliga markbeläggning med grus har återskapats. Gjutjärnsstaketet har lagats och grunden har återmonterats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 4. GK06 0089 före åtgärd. Gjutjärnsstaketet var trasigt i många små delar. Grinden saknas. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 5. GK06 0089 efter åtgärd. Åtgärd av gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Stensockeln var möjlig att åtgärda genom urgrävning precis invid sockeln. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 6. GK06 0089 efter åtgärd. Gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Ett diskret stöd har tillkommit vid grindöppningens högra sida. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 7. GK06 302 före åtgärd. Smidesstaket delvis ur läge. Ett stort problem med gravplatsen var att den stora lindens på gravens norra sida tryckte på stensockeln. Gravens ursprungliga grusbeläggning har med tiden övergått till gräs. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 8. GK06 302 efter åtgärd. Beslut togs om att flytta in just den norra sockelstenen något. Eftersom staketet sitter monterat i västra och östra stensockeln så var denna lösning möjlig att göra. I framtiden när trädet ska tas ner blir det möjligt att flytta ut den norra sockeln igen. Stensockeln har riktats och gravplatsens ursprungliga markbeläggning med grus har återskapats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 9. GK06 0303 före åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Flera trasiga sektioner och grinden gick inte att stänga. Stensockel i behov av riktning. Gravens ursprungliga grusbeläggning har med tiden övergått till gräs. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

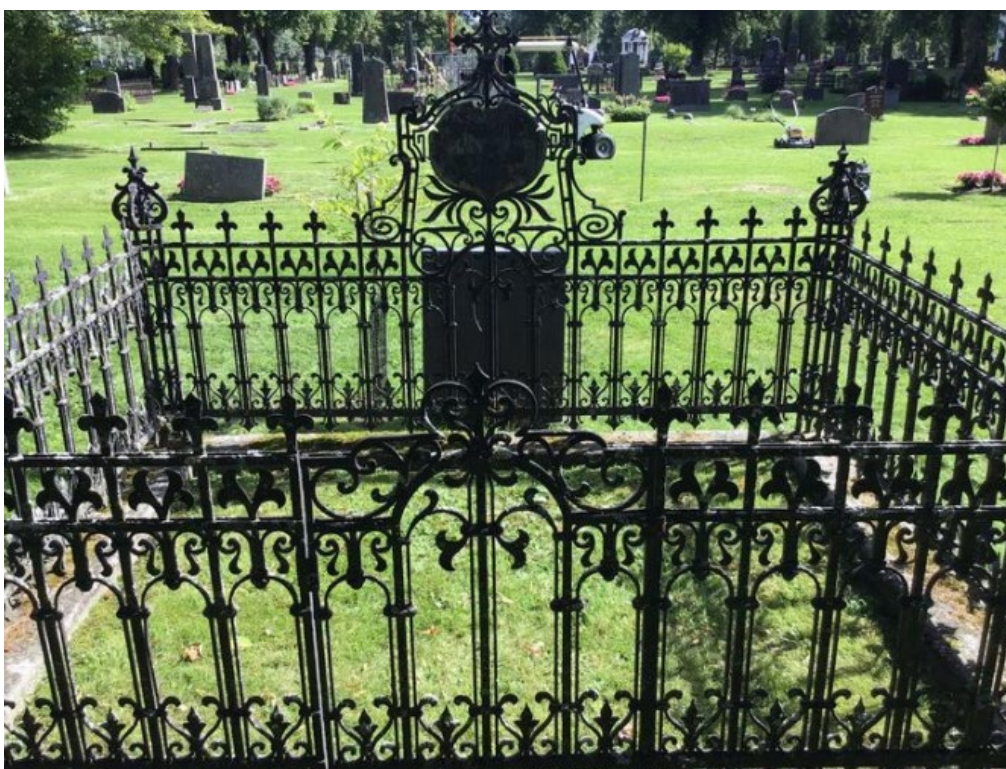
Figur 10. GK06 0303 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och gravplatsens ursprungliga marktäckning med grus har återskapats. Gjutjärnsstaketet har lagats och grinden har fullgod stängningsfunktion. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 11. GK06 0390 före åtgärd. Smidesstaketet i behov av renovering. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 12. GK06 0390 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 13. GK06 0450 före åtgärd. Smidesstaket i behov av renovering, stensockel i behov av renovering. Gravens ursprungliga grusbeläggning har med tiden övergått till gräs. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

*Figur 14. GK06 0450 efter åtgärd. Stensockeln har riktats och smidesstaketet har renoverats. Gravplatsens ursprungliga marktbeläggning med grus har återskapats.
Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.*

*Figur 15. GK06 0450 efter åtgärd. Inskriptionsplattan är skruvad i en järnplåt. Vid renoveringen lossades plattan och plåten renoverades likt smidesstaketet.
Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.*

Figur 16. GK06 0450 efter åtgärd. Ett exempel på de skador som uppstår i färgskiktet när staketet transporteras liggande innan färgen helt har härdat. Liknande skador finns på flera staket och kommer att släpas släta och bättras på plats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 17. GK05 0135 före åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Hela sektioner stod lösa. Det fanns också delar i staketet som saknades. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 18. GK05 0135 efter åtgärd. Åtgärd av gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Saknade delar har lämnats utan åtgärd. Stensockeln har riktats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 19. GK05 0135 efter åtgärd. Gjutjärnsstaketets lösa delar har monterats ihop. Fotot visar ett exempel på saknad del som lämnats utan åtgärd. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 20. GK05 0017 före åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Hela sektioner stod lösa. Stensockel i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 21. GK05 0017 efter åtgärd. Åtgärd av gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Stensockeln har riktats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-10-04.

Figur 22. GK05 0283 före åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Hela sektioner stod lösa. Stensockel i behov av riktning. Gravvård i behov av riktning. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 23. GK05 0283 efter åtgärd. Åtgärd av gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Stensockeln har riktats. Gravvården har riktats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 24. GK05 0194 före åtgärd. Gjutjärnsstaket i behov av renovering. Hela sektioner stod lösa. Delar saknades. Stensockel i behov av riktning. Gravens ursprungliga grusbeläggning har med tiden övergått till gräs. Foto: Kyrkogårdsenheten, Gävle församling, november 2021.

Figur 25. K05 0194 efter åtgärd. Åtgärd av gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Stensockeln i sandsten har riktats. Gravplatsens ursprungliga markbeläggning med grus har återskapats. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 26. K05 0194 efter åtgärd. Åtgärd av gjutjärnsstaketet krävde mycket svetsarbeten. Stensockeln har riktats. Gravplatsens ursprungliga markbeläggning med grus har återskapats. Från sidan syns tydligt hur gravvården lutar framåt. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Figur 27. K05 0194 efter åtgärd. Vid slutbesiktningen tittade vi på den gjutna sockeln som gravvården vilar på. En möjlig orsak till att gravvården lutar kan vara att bruket är urlakat. Foto: Ulrika Olsson, 2023-09-29.

Källor

Boox Lena, Englund Erika, *Gamla kyrkogården i Gävle, Kulturhistorisk inventering, 2004–2005*. Länsmuseet Gävleborg, rapport 2006:01

Olsson Ulrika, *Gravstaket med tillhörande stensocklar*, Antikvarisk dokumentation av tolv renoverade gravstaket, 2015. Länsmuseet Gävleborg, rapport 2018:20

Olsson Ulrika, *Elva gravstaket med tillhörande stensocklar*, Antikvarisk medverkan vid renovering, 2019. Länsmuseet Gävleborg, rapport 2020:11

Olsson Ulrika, *Elva gravstaket med tillhörande stensocklar*, Antikvarisk medverkan vid renovering, 2020. Länsmuseet Gävleborg, rapport 2021:02

Olsson Ulrika, *Elva gravstaket med tillhörande stensocklar*, etapp 2021 Antikvarisk medverkan vid renovering, 2020. Länsmuseet Gävleborg, rapport 2023:25

Bjerking, *Gamla kyrkogården, Gävle, Åtgärdsprogram för gravstaket*, 2014-04-11

Bjerking, *Gamla kyrkogården Gävle, Arbetsbeskrivning för renovering av provstaket*, 2014-04-29

E-post: Till Ulrika Olsson från Lars Kjellberg, Introteknik AB, 2022-08-24

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

